

SAMENVATTING

Dit boek start met een excurs over de biografie van een Moluks predikant in Nederland. Uit dit verhaal blijkt, dat de roots van zijn religieus gevoel ver terug gaan in de tijd en geografisch gezien ver verwijderd zijn van de lage landen aan de Noordzee.

Die wortels liggen in de Molukken. In de oude Molukse sagen zijn er verhalen over de schepping van de hemel en aarde. Het speelde op een speciale locatie, namelijk de berg Nunusaku. Daar leefde de ‘eerste mens’, de ‘Alifuru’. Hun levenswijze werd gekenmerkt door adat en een verbondenheid in het leven zoals in de pela. In hun levensstijl en in hun verhalen werd de oorspronkelijke godsdienst gecontinueerd in de ‘agama Nunusaku’, een naam ontleend aan de eeuwige connectie met deze berg. Hoofdstuk 1 geeft een reconstructie van deze oorspronkelijke godsdienst.

Met de komst van de handelaren deden ook de wereldgodsdiensten hun intrede op de Molukken. Zowel de islam als het christendom - in de Rooms-Katholieke en Protestantse variant - bleven op heilige afstand staan van de Molukse gelovigen. Het lukte de Arabieren en de Javanen die de islam propageerden niet om de islam op Maluku te ontdoen van het religieus verleden: de agama Nunusaku. Ook voor de Portugese katholieken en de Nederlandse calvinisten bleek dit een te zware opgave. Tegen de zin van de rooms-katholieken en calvinisten bleef de voorchristelijke traditie, met al haar gebruiken en leefregels, voortleven onder de Molukse christenen als ‘agama Ambon’. Hoofdstuk 2 schetst deze ontwikkeling onder meer aan de hand van de historische figuren Franciscus Xaverius, Joseph Kam en Pattimura.

Het christendom op de Molukken werd aanvankelijk sterk gestempeld door het kolonialisme dat zich richtte op de specerijenhandel. Daarbij bleef de agama Nunusaku voortleven. Vanwege de dekolonisatie van Nederlands-Indië kregen Molukse KNIL-militairen bevel dit gebied met hun gezinnen te verlaten vanaf voorjaar 1951. Zij namen hun religieuze bagage mee naar Nederland. In ballingschap werden zij geconfronteerd met vele spanningen en met de vraag hoe zij zich moesten gedragen als calvinistische Molukker. Daarbij speelden ook hun voorchristelijke godsdienstige ervaringen – van de agama Nunusaku – een rol. Terwijl in Nederland de christelijke levenshouding sterk onder invloed stond van de ontwikkelingen in kerk en wereld – inclusief het secularisatieproces – bleven de Molukse calvinisten vasthouden aan hun eigen geloofspraktijk, gebaseerd op de normen, die zij als ‘traditum’ vanuit Maluku hadden meegekregen. Hoofdstuk 3 beschrijft hoe de GIM (Molukse Evangelische Kerk) zich van ethnische kerk tot spirituele thuishaven ontwikkelde.

Dat ging niet vanzelf. Jonge Molukse theologen die uit Maluku kwamen en de in Nederland opgegroeide en/of geboren theologen zochten naar de rechte relatie tussen Christus en de cultuur. Hoofdstuk 4 toont hoe zij elkaar vonden in het MTB. De centrale vraag was: Hoe kunnen Molukse calvinisten in Nederland trouw blijven aan hun identiteit en hun eigen geloofsgebruiken? Het voordeel van de studiebijeenkomsten was dat de Molukse predikanten onder elkaar konden werken aan de verheldering van hun identiteit en de positie van Molukkers in Nederland. In hoeverre hadden de Nederlandse en Molukse opleidingen hen voor deze vragen toegerust? Ze kwamen nu in zo'n hoog tempo op de Molukse theologen af, dat ze bijna werden vermalen tussen de raderen van de agama Nunusaku en de westerse theologie. De bestudering van de relatie tussen evangelie en cultuur onder de Molukkers in Nederland mondde uiteindelijk uit in de publicatie van twee MTB uitgaven te weten: Piring Natzar en Tete Nene Mojang. Het was het begin van een vorm van contextuele theologie onder Molukkers in Nederland. In de internationale ontmoetingen tijdens de Houten conferenties werd het perspectief verbreed. De vraag van het MTB werd als volgt uitgewerkt: *'How can Christ be confessed in different cultures'*.

Tijdens een van de Houten-conferenties sprak de Afrikaanse theoloog Kwame Bediako. Hij introduceerde onder ons het begrip 'Integrity in Conversion' (heelheid in de bekeringservaring). In hoofdstuk 5 laten we zien hoe belangrijk dit begrip is voor de verheldering van de relatie van de oorspronkelijke godsdienst(en) tot het christelijk geloof. Hanteer dit begrip dan ook als sleutel tot het verstaan van de religieuze historie van de Molukse calvinisten in Nederland en daarmee dus ook tot het verstaan van hun godsdienstige identiteit. Hun leven 'in-between two worlds' typeer ik als liminaliteit. De ontwikkeling van een eigen theologie in deze liminaliteit, gebaseerd op de notie 'Integrity in Conversion', biedt mogelijkheden voor een drie-dubbele transformatie.

In het laatste hoofdstuk geef ik een overzicht van de vragen en de bevindingen tot nu toe en trek onder andere de conclusie, dat kennis over en reflectie op de agama Nunusaku een onontbeerlijke voorwaarde is voor de ontwikkeling van een Molukse theologie in een westerse context.

Mijn voornaamste conclusies betreffen:

- a. De rol van agama Nunusaku in de Molukse theologie in Nederland: Gaandeweg leerden de Molukse theologen anders te kijken naar de relatie tussen christelijk geloof en de agama Nunusaku. Hun eigen theologie leerden ze daarbij zien als een exponent van het wereldwijde fenomeen van de contextuele theologie. Tijdens de internationale Houten-conferenties werd de agama Nunusaku gepositioneerd op het theologisch wereldpodium. Haar positie als voorchristelijke religie kreeg een plaats in de geschiedenis van de Molukse theologie in Nederland.

- b.* De sleutelrol van het begrip ‘*Integrity in Conversion*’: Dit centrale concept is van blijvende betekenis voor de Molukse theologie in Nederland. De speciale positie van Molukkers in Nederland kan haar plaats in de geschiedenis van de theologie krijgen met behulp van de begrippen ‘liminality’ en ‘*Integrity in Conversion*’. *Integrity in conversion* fungeert daarbij als schakel tussen de voorchristelijke wortels van de agama Nunusaku, de speciale koloniale geschiedenis van Nederland met de Molukkers en het ontwikkelingsproces van het calvinisme onder de Molukkers in Nederland in het heden, het verleden en de toekomst.
- c.* De onontbeerlijkheid van een drie-dubbele transformatie:
1. De eerste transformatie betreft de transformatie die de agama Nunusaku in het christelijk geloof van de Molukkers bewerkstelligde. De rol van de piring natzar is daarvan het klassieke voorbeeld. Tot op de dag van vandaag speelt ze een cruciale rol.
 2. De tweede transformatie betreft de transformatie die het christelijke geloof in de agama Nunusaku aanbracht. Het afschaffen van het koppensnellen is daarvan een van de sprekendste voorbeelden. Het laat zien dat zonder het universele christendom geen contextuele theologie ooit kan bestaan. Dat geldt uiteraard niet alleen voor een eigen Molukse theologie, maar voor elke vorm van contextuele theologie. Ze kunnen zich binnen de wereldchristenheid alleen maar een authentieke plaats verwerven als ze zich zelf ook expliciet als onderdeel van deze wereldchristenheid zien. De Molukkers laten dat nadrukkelijk zien in hun contextuele geloofsbelijdenis die nadrukkelijk ook onderdeel wil zijn van de universele kerk van Christus.
 3. De transformatie van de sociale context. Het alomtegenwoordige respect voor God in de agama Nunusaku kan helpen om God op een gepaste wijze te benoemen in de sociale context van Nederland en daarin een vruchtbare plaats te geven, betrekking hebbend op alle terreinen des levens.